

Milena Lenderová: Chytila patrola aneb Prostituce za Rakouska i republiky

Soukupova, Blanka

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Soukupova, B. (2005). Milena Lenderová: Chytila patrola aneb Prostituce za Rakouska i republiky. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 41(5), 944-946. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56093>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

cemi zejména více psychologizující pohled a také kritika dosavadního způsobu zkoumání procesu demokratizace. Autoři kritizují především dnes převažující kvantitativní přístup komparativní politologie, který se opírá o velké srovnávací výzkumy a sleduje především nejviditelnější politické a ekonomické ukazatele. Pro citlivé zachycení a zohlednění kulturních a historických specifik jednotlivých zemí je podle autorů nutno doplnit dosavadní výzkum přístupem kvalitativním – psychologickým a historickým. Jestliže totiž z pohledu čistě politických a ekonomických ukazatelů přinesla transformace vcelku rychlé ovoce, kulturní a psychologické změny jsou mnohem dlouhodobějšího charakteru, a přestože jsou méně viditelné, budou ovlivňovat kvalitu politické kultury i v dalších desetiletích.

Kromě tématu transformace, které patří k dominantám současného sociálněvědního diskurzu, ale již pravděpodobně dosáhlo svého zenitu, publikace nastoluje také otázku obecnějšího teoretického charakteru. Jde o problematiku vzájemné závislosti politiky, kultury a lidské psychiky, která pravděpodobně i nadále zůstane jednou z centrálních otázek sociálních a humanitních věd.

Markéta Sedláčková

Milena Lenderová: *Chytila patrola aneb Prostituce za Rakouska i republiky*

Karolinum, Praha 2002, 219 s., obrazová příloha

Totalitní režimy vyznačuje – mimo jiné – i pruderie. Rok 1989 proto znamenal také zlom v prezentaci lidské sexuality. Z přepjatosti a nemístnosti se však často sklouzlo k obscennosti. Téma prostituce a homosexuality se stávalo lacině zpracovávaným námětem bulvárních plátků i „solidních“ časopisů. Novináři slavili úspěch; po nepřirozených desetiletích absence diskuse o této důležité součásti lidského života existoval dychtivý a nekritický „trh“, jemuž odborníci na tuto

problematiku čelili – pokud sami odolali pokušení konjunktury – jen velmi obtížně. Práce univerzitní profesorky Mileny Lenderové, vycházející 13 let po tzv. sametové revoluci, představuje úspěšný pokus vyrovnat se s tématem prostituce z pohledu kulturní historie a zčásti i historické antropologie. Odhlédneme-li od drobných prací, jde o první analýzu tohoto druhu v české historiografii.

Za pozornost stojí – vedle atraktivního (pro autorku typicky) názvu již samotná Lenderová koncepce, na niž budeme poukazovat v celé recenzi. V úvodu se autorka pokusila čtenáři přiblížit proměny v náhledu na prostituci na základě jinakosti definic v českých vědeckých slovnících, některých dobových odborných dílech českých i rakouských a německých. V souladu se soudobými postmoderními proudy v historiografii charakterizovala prostitutky jako specifickou subkulturu na okraji společnosti. Lenderová se přitom přihlásila k chápání prostituce jako sociálně-patologického, zdravotně nebezpečného jevu lidské společnosti od starověku. Zároveň se však zavázala k pokusu představit – na základě četných archivních pramenů, který vyexcerpovaly posluchačky jejího semináře v Historickém ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, na základě studia periodických a neperiodických pramenů, dobové odborné literatury a beletrie (užitečný soupis pramenů knihu uzavřel) prostituci jako svébytnou profesi. Další část publikace přináší čtenáři seznámení se základními díly (včetně současných českých prací) k dějinám prostituce, kterou studovala především nouvelle histoire (jde však o výčet nesystematický, navíc zahrnutý pod matoucí název Prameny k dějinám prostituce v českých zemích). Až poté autorka přistoupila k charakteristice torzovitě prameně základny (archivních pramenů a pramenů osobní povahy) k výzkumu jevu prostituce. Cenný je zejména autorčin přehled pramenů tiskové povahy (dobové odborné literatury, zhusta z per praktických lékařů, filantropů, encyklopedií, periodik /osobně pokládám za nadějný zvláště tento pramen/, krásné literatury) a upozornění na ikonogra-

fické prameny. S pornografickou literaturou Lenderová – na rozdíl od západoevropských historiků – nepracovala.

První kapitolu své práce, zaměřené především na druhou polovinu 19. a první desetiletí 20. století, věnovala autorka – v souladu se svým vnímáním prostituce – třem typům legislativních postojů vůči tomuto společenskému fenoménu: prohibici, reglementaci a abolicionismu. Represivní zásah vládnoucí moci sledovala – v příkladné kompilaci – od období středověku přes raný novověk; přičemž upozornila, že v některých státech existuje zákaz dodnes, přestože „zákaz ani represe ... nic nezmohou“ (s. 29). Reglementaci, snahu o kontrolu trpěné prostituce, přineslo francouzské osvícenství, období petrifikace mužské a ženské společenské role. Prostituce byla poprvé analyzována jako sociální jev. Příznačné bylo i to, že v českých zemích zavedl reglementační opatření Josef II., aby ochránil armádu před pohlavními chorobami. Klíčové patenty a paragrafy proti prostituci pak vycházely až do roku 1916, přestože již současníci vnímali rozpor mezi trestním postihem a každodenností. Abolicionismus, hnutí absolutizující osvětu, vzdělání, odstranění bída, překážek ve sňatku, v českých zemích popularizované především univerzitním profesorem T. G. Masarykem (a v masovém měřítku sociální demokracií – dodala recenzentka), u nás zvítězil po první světové válce. Československá republika získala primát – 11. července 1922 byl schválen československým parlamentem první aboliční zákon ve střední Evropě. Právním ukázala Lenderová logičnost zákona v tehdejší českém myšlení, kdy vstoupila ženská emancipace (s. 52–53) a česká demokracie do své vrcholné fáze. Právním ovšem zároveň upozornila i na nedostatečnost a škodlivost zákona. Prostituce přestoupila z bordelů do barů, kaváren, vináren (s. 55), a stala se tak více nebezpečnou (s. 57). V kultivované prvorepublikové intelektuální společnosti se o řešení problému prostituce vedly diskuse, které přerušila až druhá světová válka. Po ní se o prostituci přestalo otevřeně mluvit a návrat

k abolicionismu přinesl až rok 1992 (s. 60). Samotná Lenderová se však – na základě výsledků historického vývoje – přiklonila spíše k praktičtější reglementaci (s. 61).

Druhá, třetí a čtvrtá kapitola představuje zdařilý pokus o postižení tří typů prostituce, které se ustavily už ve středověkém městě: pouliční, vázané na nevěstince (bordelní) a šenkovní, jež přežila do dnešních dnů. Lenderová charakterizovala prostitutky jako vysoce mobilní skupinu, vnitřně strukturovanou, hierarchizovanou, při výběru klientely apolitickou, od 19. století svou „pracovní činností“ vázanou především na prostředí velkoměst, zejména Prahy. Předložený život pouliční prostitutky, včetně lákání zákazníka, topografie pražské a zčásti i mimopražské prostituce, bytu a profilu bytného prostitutky, kontroverzní komunikace s většinou společnosti a represivními orgány lze označit za čtivý a plastický. Totéž platí i o kapitole pojednávající o instituci nevěstinců, v 19. století koncesované živnosti (s krátkým historickým vstupem), jejich počtu a topografii v nejvýznamnějších českých a moravských městech, náborech prostitutek a klientely, jejich rozdílných kategorií (i Praha měla své noblesní podniky na jedné a pokoutní lokály na druhé straně), každodennosti nevěstince (zde se však autorka mohla opřít jen o torzovitý materiál, v českém kontextu především o beletrii) a protestech, které jeho existence vyvolávala. Neméně zajímavá čtvrtá kapitola sledovala nelegální a životaschopnou prostituci v kavárnách a vinárnách, jejichž zaměstnankyně, přes trestní zákoníky (1803, 1852, živnostenský řád 1859, jeho novely z roku 1883), přes udání a stížnosti okolních občanů, přes veřejný odpor kolegů – číšníků (organizované od roku 1896), zřejmě prostituci pravidelně nebo příležitostně provozovaly. Po zrušení nevěstinců pak bary, nové instituce, spolu s kavárnami a vinárnami, jak již bylo konstatováno, převzaly jejich funkci.

Pátá, šestá a sedmá kapitola, pro etnologa (antropologa) nepochybně nejpřínosnější, se zabývala jednotlivými články triády nevěstka – zákazník – kuplíř. Prostitutka (termín se

začal používat zřejmě až ve druhé polovině 19. století), nejzranitelnější z této trojice, byla definována jako „žena, která se propůjčuje k sexuálnímu styku za úplatu“ (s. 119). Na základě odborné literatury a dosud objevených pramenů se Lenderová pokusila sestavit nevěstčín portrét: její původní sociálněprofesní východiska („přesné“ údaje jsou k dispozici pro Klatovy let 1909–1910 a Prahu 1921), příčiny a okolnosti příchodu k „řemeslu“, vzdělanost, hodnotový systém, mobilitu, věk, rodinný stav, náboženskost, první pohlavní styk, formy a frekvence represí, výdělky, režii, vzhled, oblečení a úpravu zevnějšku, psychologické předpoklady, možnosti „nápravy“. V případě klientely upozornila Lenderová na její změnu v 19. století, kdy „nový“ demografický režim, pozdní sňatky a dobové záporné názory na onanii a homosexualitu učinily z prostituce tolerovanou formu sexuality neženatých mužů. Zákazníci se dělili na náhodné, příslušníky armády a pravidelné, mezi nimiž již od středověku zaujímali specifické místo studenti, přestože učitelstvo i rodiče proti prostituci protestovali, ženatí muži, muži toužící po neobvyklých sexuálních praktickách, případně muži neúspěšní, zakomplexovaní a dále muži s nejistým sociálním postavením, kteří nemohli uzavřít sňatek, dále pak umělci a intelektuálové. Až do chvíle, kdy se prosadilo aboliční hnutí, nevidělo veřejné mínění v klientele prostitutek viníka prostituce, jenž by měl být potrestán. Naopak kuplíři (majitelé nevěstinců, dohazovači, pasáci) byli pod permanentním trestním dohledem. Koncesovanou živností se bordelářství stalo po vydání živnostenského řádu 1859. I v tomto případě se Lenderová pokusila o jakýsi portrét bordelmamám a pasáků, přičemž majitelé nevěstince mohla být žena i muž, často dříve působící v bezúhonné živnosti, zhusta šlo o bývalého policejního konfidenta. Do stejné kategorie zahrnula i pasáka, provázejícího i nevěstku v bordelu, kuplíře – náboráře, jehož zlatý věk přišel od poloviny 19. století. Jak bordelmamá, tak pasák se vyznačovaly morální bezskrupulózností; majitelé nevěstinců i smyslem pro podnikání. Bor-

delmamám bývala energická, zámožná, pasák pak cynický, dbající o svůj zevnějšek a vystupování, asocíální, sociálně nezralý.

Portréty těchto hlavních protagonistů prostituce předznamenaly i celkové vyznění knihy. Nikoliv náhodně věnovala Lenderová její závěrečnou kapitolu jevu, který k prostituci nedílně patří – pohlavním chorobám. Na základě lékařských zpráv a záznamů tu jsou přesvědčivě dokumentovány zdravotní následky prostituce, nemocniční péče prostitutek, které šířily nákazu i po vydání aboličního zákona v roce 1922, to vše na pozadí vynálezu nových léků. V Lenderové knize tak může nalézt poučení nejen etnolog (antropolog) nebo historik specializovaný na marginální skupiny obyvatelstva, ale každý, kdo se chce o prostituci a jejích dějinách poučit ze solidní literatury. Prostituce by měla být totiž chápána – a to je hlavní význam čtivé a nápadité knihy – nikoliv jako jev výhradně sociální, ale jako fenomén vznikající v důsledku emocionální deprivace či frustrace v dětství.

Blanka Soukupová

Historická demografie 28

Praha, Sociologický ústav 2004, 232 s.

Mnohojazyčný demografický slovník

Praha, Česká demografická společnost 2005, 182 s.

V loňském a na počátku letošního roku se objevily dvě publikace, které jistě zaujmou zájemce o demografii a sociologii rodiny. Prvním je již dvacátý osmý svazek Historické demografie a druhým česká verze Mnohojazyčného demografického slovníku. V obou případech se jedná o kvalitní práce, které by neměly uniknout pozornosti.

Vytvoření Mnohojazyčného demografického slovníku vzniklo z iniciativy Populační komise OSN v 50. letech v původně jen trojjazyčné verzi (anglické, francouzské a španělské), k níž byly v pozdějších letech přidány svazky i v dalších národních jazycích.